

El joancarisme trenca una vella tradició republicana

Un país borbonitzat?

Un any més es commemora la derrota de Barcelona davant les tropes borbòniques. 279 anys després, les relacions entre els Borbons i els Països Catalans sembla que hagin canviat. Com ha estat això?

Cómo se ha sentido el rey estos días en Cataluña?"

—“En casa”.

S'havien acabat els Jocs Olímpics, i Joan Carles I responia així de gustós, breu i significatiu, l'última pregunta d'una entrevista concedida al diari *El País*. Durant quinze dies el monarca i la seva família havien capitalitzat, amb la seva presència contínua, els èxits esportius de l'equip olímpic espanyol. Quinze dies de triomfs, de nervis, de banderes espanyoles, d'aplaudiments i d'ovacions a la monarquia. Almenys aquesta és la imatge que en vam rebre. Quinze dies gloriosos d'un Borbó que, per fi, se sentia a Catalunya com a casa. Tot un desafiament a la història, a la vella tradició republicana d'un país que sembla haver acceptat, sense marxar enrere, el camí de la borbonització.

CAN FELIP

Aquesta setmana fa 279 anys que les tropes de Felip V de Borbó van ocupar la ciutat de Barcelona i terminaven la Guerra de Successió. Prèviament, al 1707, i dins la mateixa guerra, havien arrasat i cremat Xàtiva. Els catalans, que havien apostat per la Casa dels Austries com a única garantia de supervivència de la seva sobirania i institucions, van comprovar immediatament com les gastava la nova dinastia borbònica. Els Decrets de Nova Planta van liquidar les institucions de Catalunya, el País Valencià i Mallorca: hi introduïren una administració centralista i sotmeteren el país a un règim militar opressiu i vexant. La història és coneguda, però marca un abans i un després en la percepció dels catalans respecte a la monarquia. En record de Felip V i durant dos segles, pràcticament fins fa cinquanta anys, a Catalunya, de la latrina, la comuna o l'excusat (segons l'è-

La família reial espanyola ha optat pel model de les monarquies nòrdiques, acostades al poble molt lluny a Palma de Mallorca.

poca), se'n deia popularment “can felip”. Al País Valencià aquesta tradició popular antiborbònica s'expressava, per exemple, penjant de cap per avall el quadre de Felip V.

“És el mateix sentiment —explica l'historiador Josep Benet— que es reflecteix en les diverses publicacions i diaris satí-

rics del segle XIX i començament del XX. Totes aquestes revistes donen un tractament duríssim i ridiculitzant a la monarquia. I no sols ho feien les forces d'esquerra i republicanes, sinó també les lligades al centre-dreta catalanista, com el *Cu-Cut*”.

L'historiador Joan B. Culla parla igual-

ment de "profunda impopularitat", en referir-se als sentiments de la major part dels catalans respecte als Borbons. Aquesta situació, que arriba fins al 1931 —data de proclamació de la segona República— és producte, segons Culla, de l'experiència històrica acumulada: "durant el segle XVIII la monarquia borbònica va ser absoluta, en el XIX autoritària i en el primer terç del XX, pseudo-parlamentària. I sempre es va mantenir constant en el seu supercentralisme. La gent tenia la percepció que els Borbons eren incompatibles amb conceptes com democràcia i autogovern".

la primera República, l'any 1873, gairebé no troben republicans i acaba fracassant". Al Principat, a banda del republicanisme, hi ha un corrent que, si bé no és antimonàrquic, sí que és radicalment antiborbònic: el carlisme, que gaudia de gran predicament a l'interior de Catalunya. I ja al segle XX sorgeix amb força una nova forma d'antimonarquisme radical, si bé no republicana, entre la classe obrera catalana: l'anarquisme. Al primer terç del segle XX tant a Catalunya com al País Valencià els partits monàrquics eren pràcticament residuals, i sempre provinents de la dreta no catalanista.

capaç de donar sortida a les creixents demandes de democratització. Dèbil també l'oposició: el PSOE, avui omnipresent, l'any 1975 era més aviat unes sigles que un partit polític de debò: pocs militants, molt dispersos i mínima capacitat d'influència. La dreta democràtica es podia comptar amb els dits d'una mà. A Espanya, només hi havia el PCE i la resistència individual i individualitzada. Els comunistes, a més, foren emplaçats de seguida per Suárez a modificar els estatuts, si volien ser legalitzats. L'exigència de Suárez podia ser satisfeta en virtut de l'anomenada "Política de Reconciliación Nacional", adoptada pel Partit Comunista en els últims anys de la Dictadura. Un dels punts en què el PCE fou obligat a rebaixar continguts era el de la forma d'estat. En els mítings, el partit de Carrillo va deixar d'utilitzar la bandera republicana en favor de la *rojigualda*.

Entre tanta debilitat es tractava, doncs, de transigir. De ser realistes. I entre tants llençols perduts, la forma d'estat: de sobte, uns i altres es van adonar que potser Franco els havia fet un favor fent jurar els *Principios del Movimiento* a aquell príncep amb qui ningú no comptava, aquell que els comunistes escarnien amb el sobrenom de *Juanito el Breve*, el mateix que de petit havia canviat accidentalment el seu destí amb una desgraciada bala al seu germà gran. Juan Carlos era la solució. I així, una persona que no havia fet absolutament res per la democràcia es convertia, irònicament, en el màxim garant de la democràcia.

I d'un dia per altre l'esquerra espanyola —i darrere seu la dels Països Catalans— tradicionalment republicana, a voltes furibundament antimonàrquica, es convertia a la doctrina de l'accidentalisme: mentre hi hagi democràcia, la forma d'estat tant és.

L'accidentalisme, doncs, portava de nou els Borbons —cinquanta anys després de l'exili obligat d'Alfons XIII, avi de Juan Carlos— a ocupar el tron. Tothom ho va acceptar, i també ho van fer Catalunya i el País Valencià, els vells paradisos republicans, els vells antiborbònics. Només un furóncol: Euskadi. I encara cueja.

Els primers gestos del monarca foren conciliadors. En la seva primera visita a Catalunya, l'any 1976, diu unes paraules del seu discurs en català. És el primer cop en la història que un Borbó s'adreça als catalans en la seva llengua. També ho fa a València, on es refereix a "la llengua de Maragall". (La unitat de la llengua re-

de l'estil de la família reial britànica. En la foto, Joan Carles, Sofia i els seus fills, aquest estiu

ARXIU

Aquesta tradició popular té també la seva traducció política. "Al segle XIX —continua Benet— el republicanisme només existeix a Catalunya i al País Valencià. A la resta de l'estat, un republicà era vist gairebé com un il·luminat, i si al dament de republicà era federal, encara més. La prova és que quan es proclama

Així era el país. Fins al 1939, *año de la victoria*.

L'ACCIDENTALISME

La mort de Franco va arribar en plena batalla de dèbils. Dèbil el règim, deslegitimtat, atrapat pel seu immobilisme i in-

Enquesta sobre la percepció social de la monarquia

–El país ha deixat de ser republicà?
–Creu que hem entrat en un procés de borbonització definitiva?

Salvador Cardús (sociòleg)

–No. Des de la transició hi ha hagut una pressió molt forta sobre l'opinió pública per convertir la monarquia en imprescindible. Amb això s'ha aconseguit de donar carisma al rei, però jo no crec que hagi fet disminuir el republicanisme profund del país. És evident que aquí hi ha monàrquics, però hi han estat sempre.

–La borbonització té marxa enrere. La crisi d'una monarquia tan aparentment

sòlida com la britànica tard o d'hora acabarà arrossegant la resta. Crec que la desborbonització es produirà abans que no ens pensem. El monarquisme d'aquí va molt lligat a la figura de Joan Carles. Per molt que preparin el camí de la successió, el grau de personalitat històrica de què s'ha dotat Joan Carles no es podrà transmetre al príncep Felip.

Isidor Cònsul (professor de literatura catalana de la Infanta Cristina)

–És difícil de donar una resposta contundent a la pregunta. Però més aviat tendixo a pensar que sí. Sobretot quan m'adono del respecte –i

fins la devoció– que manifesten pel tipus de monarquia actual partits polítics, com ara els socialistes i els comunistes que, per coherència amb la pròpia essencialitat històrica, s'haurien de manifestar republicans. Ja és ben paradoxal, però és així. Si les coses continuen pel mateix camí, encara veurem el miracle d'una república monàrquica.

–El gavadal de canvis polítics a Europa aquests darrers anys aconsella de no considerar res com a definitiu. El futur, sortosament, és obert i la història sempre té sorpreses imprevisibles. Ara bé, voldria fer notar l'habilitat dels assessors d'imatge de la casa reial espanyola perquè han aconseguit de presentar-la amb una mesurada barreja d'humanitat, sentit comú, tarannà obert i esperit esportiu. Just com una antítesi dels personatges d'opereta d'altres cases reials europees. A banda, han rendibilitzat molt bé al

coneguda –i salvada– per la monarquia? No. El rei mai més no ha tornat a parlar en català a València, sinó dues frases protocol·làries amb motiu del 750è aniversari de la conquesta. Les blaves Acadèmies el van saber festejar, i avui ja són “reials”.

La societat catalana, que si bé ja no era militantment republicana sí que era amonàrquica, es va adaptar al nou sistema. El vell crit de Cambó –“Monarquia? República? Catalunya!”– prenia més actualitat que mai. L'important era l'autogovern i la democràcia. I el rei era “una cosa” que hi havia allà dalt i que, ben mirat, tampoc no feia tanta nosa. Res més. Així ho van entendre les forces polítiques, i així ho va entendre la gent.

LA BORBONITZACIÓ

Però al 23 de febrer de 1981 tot va començar a canviar. Un guàrdia civil il·luminat i uns quants militars d'alta graduació decidien de posar fi al sistema constitucional. Durant hores, unes hores molt llargues, el futur del país va penjar d'un fil. Però al final, una convincent aparició televisiva del rei, aquella “cosa” que hi havia allà dalt i que ben mirat no feia cap nosa, va fer que tothom respirés tranquil. I aquella cosa va deixar de ser-ho i es va convertir, per a molta gent, per a molts accidentalistes, en un valor polític en si mateix. Aquell dia, a més, es va

posar de manifest que potser sí que era útil això de tenir un rei-soldat. L'uniforme va imposar-se molt a qui s'havia d'imposar.

A partir del 23-F, la casa reial va entendre que havia nascut una nova legitimitat. El poble espanyol –i el català, i el basc, i el gallec...– ja no devien la democràcia als lluitadors antifranquistes, als milers d'afusellats, detinguts i torturats per la dictadura. Ja no es devia res a l'Assemblea de Catalunya, ni a Montserrat, ni als diners de Carulla, ni a Maldonado, ni a les sabates plantades d'Antoni Gades, ni a Raimon, ni a Maria del Mar Bonet, ni a Llach, ni a la Caputxinada, ni a Comissions Obreres, ni als capellans progressistes que amagaven resistents a les esglésies, ni a Omnim Cultural, ni a Fuster, ni a Estellés, ni als afusellats de Burgos, ni a les mobilitzacions d'estudiants... Es creava la percepció que la democràcia era gràcies al rei. El joancarisme servia a tothom.

I el tímid i llunyà Joan Carles es va desacomplexar. Allò de la Casa de Juntas de Gernika, aquells barbuts cantant al soldat basc, allò era una excepció. La gent podia arribar a estimar-lo, a identificar-se amb ell i la institució que representava; àdhuc a Catalunya –la de Macià i Companys– i a València, l'ex-capital de la República Espanyola.

“Els primers recels sobre la figura de Joan Carles –opina Joan B. Culla–, que

al nostre país eren molt justificats, desapareixen quan es comprova empíricament que la monarquia no és incompatible amb la democràcia i l'autogovern”. És un canvi qualitatiu molt important a nivell polític.

En aquest punt, resulta també molt important de no cometre errors d'imatge. El rei no va formar cort, no es va envoltar d'aristòcrates –molts d'ells no li ho perdonaran mai–, ni d'aduladors, ans apostà pel model de monarquia nòrdica i descartà l'estil i les maneres de la família reial britànica. El rei proper al poble. El rei, per exemple, que al 1982 va a València –“*esta querida provincia*”– per interessar-se sobre el terreny pels efectes de les catastròfiques riudes.

I els mitjans de comunicació hi ajuden. Comença un procés de borbonització mediàtica. “Sota el regnat d'Alfons XIII –apunta Culla– podia passar perfectament que un súbdit no arribés a veure la cara del rei en tota la vida. Com a màxim, en una foto o una moneda. Així, el rei era percebut com una cosa extremadament allunyada, un símbol del poder ancestral. Avui ho sabem tot de la família reial. Els veiem en samarreta, en banyador; veiem com agafen el rei i el tiren a l'aigua... El tipus de popularitat del rei és semblant a la d'un cantant de moda o d'un esportista”.

Aquesta presència contínua de la família reial fa el seu forat. Als Països Cata-

guns gestos significatius, com el fet de parlar en català o de fer veure que és important d'aprendre'l. No sé si el procés de borbunització és definitiu o no. Ara com ara, però, ha aconseguit d'arrelar amb força entre els estaments més populars.

Albert Manent (escriptor)

—La majoria del país no ha estat mai res, ni republicana ni monàrquica. La gent ha estat catalana, nacionalista... I pel que fa a sistema polític, ha estat "accidentalista". Als anys 30 hi havia un sentiment republicà molt viu, però tot això es va anar esvaint durant la postguerra. Qui es recorda ara de Martínez Barrios, per exemple?

—Des del punt de vista català, si s'arriba a un grau d'autonomia satisfactòria, a mi m'és força indiferent qui hi hagi al capdamunt de la cúpula de l'estat espanyol. La monarquia que hi ha ara és la que ha democratitzat l'estat, això cal recordar-ho. A més, si la monarquia desapare-

gués, qui seria el president de la república? Ara mateix, seria un socialista i hauria de ser o Alfonso Guerra o Narcís Serra. El president no seria pas cap senyora bufona com l'efígie de les monedes que circulaven als anys 30, seria algú del partit majoritari. I ara com ara, entre Joan Carles i Alfonso Guerra, em sembla que ja he triat.

Una altra cosa seria parlar de la república catalana.

Josep Lluís Carod-Rovira (diputat d'ERC)

—Ho vam deixar de ser per la força de les armes al 1939. La pregunta és optimista perquè pressuposa que abans ho havíem estat.

Crec que la majoria d'aquí hem considerat l'estat espanyol com una cosa aliena

i, per tant, hem fet un ús pragmàtic de la forma d'estat. Però, quan se'ns n'ha donat oportunitat, hem optat per la forma republicana.

—De cap manera. L'actual monarquia s'acabarà per a nosaltres quan, democràticament toquem el dos de l'estat o quan l'estat espanyol de les autonomies —amb el qual la monarquia s'ha compromès— faci figa per inviable. La corona, juntament amb el mite de la solidaritat, és un dels dos tòpics en què recolza la pretesa unitat d'Espanya. Tot i que sigui majoria entre la classe política governant la pràctica del vassallatge acrític, per higiene democràtica i per bon gust estètic no hi ha altre futur que la república.

El rei, a més, ha estat bel·ligerant i no neutral en alguns temes polítics com el de la unitat de la llengua catalana. Si el rei fos intel·ligent, abans que l'actual Espanya s'enfonsi amb ell o el seu fill, promouria un pacte entre la corona i el poble català com a via transitòria cap a un futur estat sobirà.

lans aquesta presència és especialment significativa. Es el que ell mateix anomenà "mis vivencias catalanas" en una llarga entrevista concedida a Baltasar Porcel, ja fa temps: "esquiamos en Baqueira, participo en las regatas en un barco catalán, sigo la vida catalana, tengo muchos amigos aquí y mi relación institucional con Cataluña es constante". A Mallorca, hi té el recer estiuenc:

Son Vent, platja, banys en alta mar i aparicions sobtades en els millors restaurants de l'Illa per a sopar, "com un més", enmig de la gent. Tot, exhaustivament contat per diaris, revistes, ràdios i televisions, que han convertit el rei en una autèntica estrella dels mitjans de comunicació. El volum d'informació és tan gran que si "s'escapa" alguna notícia que desagradi la casa reial —com el romanç

del rei amb la mallorquina Marta Gayà o els negocis estranys d'un dels seus amics personals, el príncep Zourab Tchokotua— queda molt diluïda.

La borbunització mediàtica té el seu equivalent en el terreny polític. Sobre aquest extrem Josep Benet es declara "sorpès" que molts polítics d'esquerra que al 1975 es declaraven republicans i que van acceptar la monarquia com un pur accidentalisme "hagin experimentat una mena de canvi biològic que els ha convertits en monarquistes cent per cent. Fa somriure, per exemple, que, a don Juan, li dediquin un passeig a Barcelona". Segons Benet, entre la classe política catalana es donen actituds "que van més enllà del respecte a la monarquia i voregen l'adulació".

En els últims anys s'ha produït una reformulació política de les relacions entre Catalunya —sobretot les seves institucions— i la dinastia borbònica. La projecció política de Juan Carlos a Catalunya ha estat especialment rellevant. El principal impulsor d'aquesta nova manera d'entendre les relacions entre Catalunya i la monarquia ha estat Jordi Pujol. Bona prova en són molts dels seus discursos, però també les seves actuacions polítiques, destinades a reforçar la imatge i el paper de la monarquia a Catalunya. En aquest marc es troba l'ofertament al rei de presidir el mil·lenari de Catalunya, o la celebració del bicentenari de Carles III.

El príncep Felip, amb Pujol i Maragall, el dia de Sant Jordi del 1990. La visita va ser demanada per la Generalitat, uns mesos després de la xiulada del rei a l'Estadi Olímpic.

APXIU

Rosa Solbes
(periodista)

—Els sentiments no sempre van per la mateixa línia que el raïoni. La gent que era antimonàrquica durant la República ho continua sent, però això no passa de ser un sentiment personal. La república no es planteja ara com una lluita, és una cosa nostàlgica.

—La gent que ara té 18 anys no arriben ni a plantejar-se aquesta qüestió. No són monàrquics, viuen una situació que els ha estat donada i que accepten. No la rebutgen. No es planteja la república, ni tampoc la democràcia; se l'han trobada. És una qüestió generacional. Els qui vam viure el franquisme érem republicans no exactament per ideologia pròpia sinó per actitud antifranquista. Però que ara la gent jove no s'ho plantege no vol pas dir que la situació haja de ser irreversible. És molt difícil cap canvi, però els camins de la història són insondables.

Pere Gimferrer
(escriptor)

—Crec que va ser-ho només en alguns moments històrics molt concrets, però no ha estat aquesta la tònica més freqüent.

—Vull creure que el neologisme "borbonització" no té cap intenció negativa, perquè, si ho pensés, em negaria a respondre aquesta pregunta.

Si el que vol dir és que en el moment actual ha tornat a produir-se el tipus d'entesa amb la institució que era ja albiradora a l'època d'Alfons XII, em penso que aquest és, efectivament, el cas.

Beth Galí (arquitecta)

—Mentre no sobresurti una proposta convincent, no hi haurà república. Però ja ho veurem!

—El país és joancarlista i no borbónica. L'actual rei ha caigut simpàtic, però no la monarquia.

Josep Forteza-Rei
(empresari turístic de les Illes)

—Sí. Crec que, gradualment el país ha adoptat un sentiment pragmàtic, i tot allò que l'ajudi i no li representi una renúncia transcendent és tolerat. Això vol dir que un republicà pot entendre perfectament les actuals circumstàncies i no li repugna la institució monàrquica existent; no en fa un *casus belli*.

—No puc dir que sí. Avui, una part important de tots els països que formen l'estat espanyol el que busca és que la monarquia els sigui útil. Que el monarca sigui borbònic o no, no és tan important com el fet que compleixi la seva missió. Crec que els ciutadans no acceptarien una monarquia com la britànica, per exemple. La gent no està per aquests romanços.

Xènia Bussé

Una seqüència que es completa amb la nota formal d'adhesió incondicional a la monarquia que Pujol va fer arribar al rei quan aquest fou durament xiulat pel públic en la inauguració de l'Estadi Olímpic, pel setembre de 1989. El desgreu per aquests xiulets es va complementar amb la visita posterior del príncep Felip a Catalunya, demanada per la Generali-

tat. Malgrat els desigs del govern català, el príncep no va prendre possessió formal dels seus títols catalans, com havia fet amb el de príncep d'Astúries, i es va limitar a usar-los.

El paper institucional de la monarquia també ha estat impulsat per la Generalitat valenciana amb motiu d'una altra data històrica: el 750è aniversari de la con-

questa de València per Jaume I, i per tant de la incorporació de València a la catalanitat. El rei Joan Carles fou convidat a presidir una sessió extraordinària del Tribunal de les Aigües, única institució pròpia de València que el seu avantpassat Felip V no va suprimir per dret de conquesta. Igual que en el cas del mil·lenari, l'efemèride es va girar en sentit contrari al que inicialment era d'esperar.

La mort de don Juan ha marcat una de les últimes fites en aquest procés de borbonització política. Amb el seu traspàs, don Juan, el rei ignorat, esdevenia "rei" per a glòria de la dinastia del rei de debò. A Catalunya, en virtut del títol de comte de Barcelona del difunt, els elogis a la figura de don Juan entre la classe política foren especialment emfàtics: hom cridà els ciutadans a fer cua per signar en honor seu i organitzà un solemne funeral a la catedral. Uns honors paradoxals, tenint en compte que durant la dictadura, a Catalunya, els donjuanistes —el grup d'Armand de Fluvià— havien estat sempre una *rara avis*, sovint menystinguts pels altres grups antifranquistes. Avui, Armand de Fluvià ha deixat de ser monàrquic i es declara independentista. I els qui es burlaven d'ell i del seu grup ploren la mort de don Juan.

El món al revés.

Eduard Voltas

Els reis al Tribunal de les Aigües de València. Aquesta és l'única institució pròpia del País Valencià que no va abolir Felip V, el primer rei Borbó. ARXIU